

Zestawienie uwag/opinii do projektu „Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2021-2024”, które przeprowadzone zostały zgodnie z uchwałą Nr XIV/221/20 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 17 lutego 2020 oraz uchwałą Nr 170/2254/21 Zarządu Województwa Lubuskiego z dnia 23 lutego 2021 r.

Lp.	Podmiot zgłaszający uwagi/opinie	Lp. uwag	Treść uwag/opinii	Uzasadnienie proponowanej uwagi/opinii	Uwaga uwzględniona/nieuwzględniona
1.	Urząd Miejski w Strzelcach Krajeńskich	6.	1. Strona 43: W akapicie dotyczącym miast o najlepiej zachowanej zabytkowej strukturze urbanistycznej proponuje się dodać informację: Na uwagę zasługuje również średniowieczny układ urbanistyczny Strzelec Krajeńskich z zachowaną do dziś siatką ulic, otoczony na całym obwodzie dobrze zachowanym pierścieniem murów z Bramą Młyńską i basztami łupinowymi.	1. Układ urbanistyczny został wpisany do rejestru zabytków, natomiast średniowieczne mury są jednym z najlepiej zachowanych zabytków tego typu w Polsce i województwie lubuskim.	TAK
			2.Strona 45-46: Zabytki sztuki sakralnej – proponuje się wzmiankować kościół farny w Strzelcach Krajeńskich wzniesiony w XIII w (i wpisanym do rejestru zabytków).	2. Kościół Mariacki wzniesiony został w końcu XIII wieku w stylu gotyckim w obrębie kwartału zabudowy przyrynkowej. Świątynia wybudowana jest z cegły ceramicznej na zaprawie wapiennej i częściowo z granitowych, starannie obrobionych kwader. Budowla jest orientowana, wzniesiona na planie prostokątnym z wieżą po stronie zachodniej. Korpus kościoła jest trzynawowy, sześcioprzęsłowy, bez wyodrębnionego prezbiterium po stronie wschodniej. Pierwotnie była to budowla pseudobazylikowa z otwartą wewnątrz wieżą dachową. Po przebudowie, jaka miała miejsce po zniszczeniach najazdu husyckiego z 1433 roku, założono nad wnętrzem sklepienia gwiaździste i wprowadzono przestrzeń bazylikową z doświetleniem nawy głównej poprzez okna ponad dachami naw bocznych. W elewacji wschodniej znajduje się wysokie okno, obecnie zamurowane oraz kompozycja złożona z ostrołucznych blend i motywu krzyża w szczycie. Wieża kościelna jest czterokondygnacyjna, o bogatej dekoracji złożonej z ostrołucznych blend, nakryta obecnie dachem czterospadowym, nawiązującym do oryginalnego rozwiązania z czasów fundacji świątyni. Wcześniej, w okresie nowożytnym, wieża uzyskała ponad masywnym korpusem drewnianą latarnię zwieńczoną kopułowo. W latach 1858-1866 miała miejsce kolejna przebudowa kościoła zrealizowana według projektu Augusta Stülera i Emila Karla Alexandra Flamminiusa. Wprowadzono wówczas do	TAK

			<p>wnętrza świątyni emporę, otynkowano ściany i filary oraz ufundowano, w miejsce historycznego, nowe wyposażenie i wystrój. Do najcenniejszych elementów wystroju świątyni z tego czasu zaliczyć należy monumentalny witraż w elewacji wschodniej, ufundowany w 1861 roku przez króla pruskiego Fryderyka Wilhelma oraz ołtarz główny z obrazem Augusta Theodora von Kaselowskiego. W 1945 roku kościół został wypalony, a wystrój wnętrza zniszczony bądź rozproszony. Świątynia po zniszczeniach wojennych została odbudowana w latach 1957-1973. Wewnątrz, w obrębie prezbiterium, mieści się przeniesiony z południa województwa późnogotycki ołtarz w formie tryptyku.</p>	
		<p>3. Strona 46: „W Lubuskiem odnajdujemy również ślady działalności zakonów –cystersów w Mironicach, Bledzewie (niezachowany), Gościkowie, augustianów w Żaganiu,[...]”.Proponuje się dodać po „...augustianów w Żaganiu, Strzelcach Krajeńskich (niezachowany)”.</p>	<p>3. W Strzelcach Krajeńskich istniał klasztor augustianów (co ma potwierdzenie w źródłach historycznych), jego pozostałości odkryto podczas robót ziemnych w 2020 roku. Wcześniej również prowadzono sondażowe badania archeologiczne w tym zakresie w 2011r. Patrz: broszura informacyjna Urzędu Miejskiego w Strzelcach krajeńskich „Augustianie w Strzelcach” https://strzelce.pl/wp-content/uploads/2020/05/Augustianie-w-Strzelcach.pdf.</p>	TAK
		<p>4. Strona 73: proponuje się uwzględnić w rozdziale 2.12 Lubuskie dziedzictwo kulturowe i turystyka, zadania realizowane w ramach Kontraktu Lubuskiego (w tym m.in. RPO Lubuskie 2020). W tym m.in. przykład poprawy dostępności do zabytku: Strzelce Krajeńskie – budowa traktu spacerowego wokół średniowiecznych murów miejskich o dł. ok.1,5 km z oświetleniem oraz adaptację zabytkowego Spichlerza w Strzelcach Krajeńskich (wpisany do rejestru zabytków) na potrzeby obsługi ruchu turystycznego.</p>	<p>4. Zadania mające wzbogacić lub uatrakcyjnić ofertę turystyczną województwa lubuskiego.</p>	TAK
		<p>5. Strona 113: Inne placówki –muzea i izby muzealne, proponuje się wpisać: Skansen machin oblężniczych w Strzelcach Krajeńskich, ul. Zachodnia 11 (utworzony w 2020r.)</p>	<p>5. W ramach projektu RPO Lubuskie 2020 – w działaniu 4.4.1 zagospodarowano plac pod Skansen Machin oblężniczych i wykonano kopie katapulty oraz trebusza. Planuje się dalszą rozbudowę skansenu.</p>	TAK

			6. Fotografie: Proponuje się zamieszczenie fotografii ukazującej mury lub basztę ze Strzelce Krajeńskich. Urząd Miejski dostarczy fotografię do dokumentu.	6. Zamieszczone w dokumencie fotografie dwukrotnie ukazują Kożuchów (str.7 mury miejskie i kościół, str. 49 zamek), oraz trzykrotnie Ośno Lubuskie (str.42 mury, str.46 kościół, str.54 mury i baszta). Są to miasta wymienione wcześniej jako posiadające zabytki architektury militarnej. W fotografiach pominięto Strzelce Krajeńskie.	TAK (fotografię umieszczono na str. 42)
2.	Pan Adam Olejnik – dyplomowany organmistrz	1.	1. Podrozdział 2.9 przedmiotowego projektu: Niezwykle bogatą grupą zabytków ruchomych, która znacząco wyróżnia województwo lubuskie na tle innych regionów kraju są organy piszczałkowe. W rejestrze zabytków wpisanych jest 117 dzieł sztuki organmistrzowskiej, które w zakresie stylistyki brzmieniowej reprezentują preferencje estetyczne różnych epok – od późnobarokowej do późnoromantycznej. W zakresie konstrukcyjnym i technicznym w zachowanych organach, których okres powstania na terenie województwa lubuskiego datuje się pomiędzy końcówką XVIII w. a początkiem wieku XX, najsilniej widoczne są wpływy śląskiego i brandemburskiego budownictwa organowego. Na uwagę zasługuje fakt, iż na wartość artystyczną organów ma wpływ nie tylko mechanizm instrumentu, dzięki któremu każdy z nich ma indywidualną, niepowtarzalną barwę i dźwięk, ale też ich wystrój zewnętrzny, tj. obudowa zwana prospektem organowym, często misternie przyozdobiona wysokiej klasy rzemieślniczą sztukaterią. Warto podkreślić, że zabytkowe organy piszczałkowe prezentują podwójną wartość, są bowiem przykładem zarówno materialnego dziedzictwa kulturowego widocznego w jego poszczególnych podzespołach, jak również dziedzictwa niematerialnego, związanego z nadanym im przez ich budowniczego brzmieniem. Najstarszymi zachowanymi organami piszczałkowymi na terenie Ziemi Lubuskiej są organy Samuela Gottloba Meinerta z 1795 r. zlokalizowane w kościele filialnym w Świdnicy pod Zieloną Górą. Nieco młodszy instrument tego samego budowniczego, pochodzący z 1799 r., znajduje się w kościele w Zatoniu. Z podobnego okresu pochodzą również niewielkie organy Meinerta w kościele w Milsku. Co ciekawe, zachowane podzespoły z dwóch instrumentów zlokalizowanych w kościele w Pałcku i Kijach, których metryka nie jest znana, wykazują niezwykle duże podobieństwo w zakresie wykonawczym do organów Meinerta, co może sugerować, że pochodzą z warsztatu tego budowniczego.	1. Uzupelnienie obejmuje całkowicie pominiętą spuściznę budownictwa organowego, jaka zachowała się na terenie województwa lubuskiego i która wyróżnia nasz region na tle kraju. Wydaje się, że liczba obiektów sztuki organmistrzowskiej ujętych w rejestrze zabytków ruchomych województwa lubuskiego jest na tyle imponująca, iż nie powinno się jej pominąć w tak ważnym dokumencie. Proponowana treść uzupełnienia ma charakter edukacyjny, służyć ma wszystkim zainteresowanym dziedzictwem kulturowym województwa lubuskiego oraz ułatwić im dostęp do pełnej informacji nt. zabytków ruchomych na tym terenie. Wydaje się ona również celowa z punktu widzenia spójności samego programu, w którym w pkt. 8.3 zatytułowanym "Szlaki kulturowe" wymieniono Lubuski Szlak Organowy oraz Wiejski Szlak Budowniczych Organów, poświęcone organom piszczałkowym. Brak w treści programu informacji o tychże zabytkach wydaje się dużym niedopatrzeniem i może znacząco obniżać wartość merytoryczną dokumentu.	TAK

Potwierdzeniem tego powinny być dalsze szczegółowe badania nad tymi organami. Niewątpliwie przypisanie ich autorstwa Meinertowi może stać się niemałym odkryciem badawczym i przyczynić się do poszerzenia wiedzy o dawnym budownictwie organowym na terenie województwa lubuskiego. Instrumenty XIX-wieczne reprezentowane są dość licznie przez dzieła Samuela Ludwiga Hartiga, organmistrza mającego swego czasu siedzibę w Züllichau (dzisiejszy Sulechów), które zachowały się m.in. w kościele w Bukowie, Klępsku, Kożuchowie, Międzylesiu, Nowej Soli, Otyniu, Smolnie Wielkim czy Trzebiechowie. Inne dziewiętnastowieczne przykłady budownictwa organowego to instrumenty Carla Buckowa m.in. w kościele w Drożkowie i Przytoku, jak również jedne z nielicznych na tym terenie instrumentów z warsztatu braci Dinse z Berlina, tj. organy w sanktuarium w Rokitnie oraz w kościele w Kręcku, jak również instrument Johana Methnera w kościele w Siedlisku. Koniec XIX wieku reprezentują organy kożuchowsko-wrocławskiego organmistrza Hermanna Stillera znajdujące się w kościele w Bogaczowie, Broniszowie, Koźli, Nowym Miasteczku oraz kościele parafialnym w Świdnicy czy organy firmy Gebrüder Walter w Chotkowie. Organy tej firmy znajdują się również w świątyni w Czerwieńsku i Nietkowie.

Na przełom XIX/XX w. oraz początek wieku XX datowane są organy firmy Schlag und Söhne w kościele MB Różańcowej w Drezdenku, a także w Jarogniewicach, (gdzie zachował się instrument o bardzo dużych wartościach techniczno-brzmieniowych), następnie w Klenicy, Łagowie, Ługach, Sławie, Zielonej Górze (kościół MB Częstochowskiej, konkatedra) oraz Żarach-Kunicach. Przykładem działalności z tego okresu są także instrumenty szczecińskiego organmistrza Barnima Grüneberga, które zachowały się w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Drezdenku, Podwyższenia Krzyża Świętego w Gorzowie Wlkp., kościele filialnym w Starych Drzewcach i w Dobiegniewie. W przypadku tych ostatnich ciekawostką jest, że firmowane są nazwiskiem Grüneberga, co potwierdza tabliczka znamionowa na organach, jednak w zakresie wykonawczym wykazują podobieństwo do dzieł żarskiego budowniczego organów - Gustawa Heinze, co może świadczyć o jego roli w budowie tego instrumentu. Słynna żarska firma Heinze wybudowała

			<p>zresztą na tym terenie znaczącą liczbę organów. Do najwspanialszych należą trzymanualowe organy kościoła mariackiego w Lubsku oraz kościoła Podwyższenia Krzyża Świętego w Sulechowie. Spośród mniejszych wymienić należy organy m.in. w Bieniowie, Bojadłach (tu mechanizm instrumentu umieszczony został w barokowej szafie), Koninie Żagańskim, Lipinkach Łużyckich, Mirostowicach Dolnych i Wyszanie.</p> <p>Nie mniej znany od firmy Gustawa Heizne był zakład organmistrzowski Wilhelma Sauera z Frankfurtu nad Odrą, który zaznaczył swoją działalność na tym terenie wspaniałymi dziełami. Wśród nich na uwagę zasługuje instrument tego budowniczego znajdujący się w świątyni Przemienienia Pańskiego w Drezdenku, w kościele w Ośnie Lubuskim, Świebodzinie oraz Witnicy i Szprotawie. Mniejsze instrumenty jego autorstwa to organy w kościele w Boryszynie, Cigacicach, Łagowie, Podlegórzcu i Stanowie. Po śmierci Wilhelma Sauera firma przekazana została długoletniemu współpracownikowi Paulowi Walckerowi, który prowadził ją dalej pod nazwą Sauer-Walcker. Świadectwem tej działalności są największe organy województwa lubuskiego z 1930 r., tj. trzymanualowe, 56-głosowe organy w kościele pw. św. Jadwigi Śląskiej w Krośnie Odrzańskim. Ten imponujący wielkością i wyglądem instrument umieszczony został w XVIII-wiecznej szafie organowej z ok. 1720 r. Uwagę zwracają również okazałe organy w katedrze w Gorzowie Wlkp. (1915 r.) oraz w kościele seminaryjnym w Gościkowie-Paradyżu (1931 r.). Przykłady działalności firmy Sauer-Walcker można również odnaleźć w instrumentach mniejszych rozmiarów, np. w kościele w Łęgowie Sulechowskim.</p> <p>Warto na koniec przywołać organy najstarszego drewnianego kościoła w województwie lubuskim i w kraju, tj. organy z 1901 r. w Kosieczynie autorstwa Dienegotta Janotta – nowotomyskiego organmistrza, które stanowią jedyny zachowany przykład jego działalności na tym terenie, natomiast w kościele św. Wojciecha w Międzyrzeczu znajdziemy organy Paula Berschdorfa z Nisy.</p>		
3.	Piotr Dziezic Dyrektor Lubuskiego Muzeum Wojskowe w Zielonej Górze z/s w Drzonowie.	3.	<p>Dotyczy punktu 2.10 Muzea i zabytki w zbiorach muzealnych:</p> <p>1. Skąd informacja, że w woj. lubuskim działają 3 muzea wpisane do państwowego rejestru muzeów?</p>	1. Wg. informacji i danych na stronie Ministerstwa Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu widnieje 6 takich placówek.	TAK

			2. Kto i kiedy zmienił nazwę Lubuskiego Muzeum Wojskowego w Zielonej Górze z/s w Drzonowie na Muzeum Wojskowe w Drzonowie?	BRAK	TAK
			3. Gdzie znajduje się siedziba Muzeum Obozów Jeńców Wojennych w Żaganiu, nadmieniam, że w aneksie znajduje się powyższe muzeum oraz Muzeum Obozów Jenieckich w Żaganiu z siedziba przy ul. Lotników Alianckich 6. I wniosek, skoro zauważono brak pracowni konserwatorskich w muzeach aby wpisać to jako zadanie z dofinansowaniem wojewódzkim w celu stworzenia takich pracowni. Co z pewnością poprawiłoby stan muzealiów. Lubuskie Muzeum Wojskowe w Zielonej Górze z/s w Drzonowie zabytki znacznych rozmiarów eksponowane w parku w celu gruntownej renowacji musi transportować na znaczne odległości.	BRAK	TAK (w części dot. Muzeum Obozów Jenieckich) NIE (wniosek nie dotyczy treści programu, sugeruje stworzenie odrębnego zadania z możliwością dofinansowania ze strony województwa lubuskiego)
4.	Rafał Miękuła, Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego w Międzyrzeczu	3.	1. Strona 62: Nie jest prawdą, że tylko 3 muzea w województwie lubuskim według danych gromadzonych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wpisane są do państwowego rejestru muzeów (działające w oparciu o statuty uzgodnione z MKiDN). Uwaga: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zmieniło swoją nazwę na: Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu.	1. Na dzień 17.03.2021 r. następujące muzea z województwa lubuskiego są wpisane do państwowego rejestru muzeów i działają w oparciu o statuty uzgodnione z MKiDN, podane poniżej zgodnie z kolejnością wpisu: Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze; Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza w Zielonej Górze z siedzibą w Świdnicy; Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli; Lubuskie Muzeum Wojskowe w Zielonej Górze z siedzibą w Drzonowie; Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego w Międzyrzeczu; Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wielkopolskim.	TAK
			2.Strona 63: Jest zapis: Muzea prowadzone przez starostwa powiatowe i miasta na prawach powiatu: 1. Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego w Międzyrzeczu, Powinna być wydzielona osobna kategoria: Muzeum prowadzone przez starostwo powiatowe i Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu: 1. Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego w Międzyrzeczu.	2. Od dnia 1 lipca 2018 roku Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego w Międzyrzeczu jest instytucją współprowadzoną przez Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu oraz Powiat Międzyrzecki, jako jedyne muzeum w województwie lubuskim. Jest także wpisane do rejestru instytucji kultury Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu.	TAK

		<p>3. Strona 109: Jest zapis: Muzea samorządowe – organizowane przez powiaty lub miasta na prawach powiatu: Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego w Międzyrzeczu, ul. Podzamcze 2. Proszę o wydzielenie osobnej kategorii: Muzeum organizowane przez Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu oraz Powiat Międzyrzecki: Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego w Międzyrzeczu, ul. Podzamcze 2</p>	<p>3. - pięć działów: sztuki, historyczny, archeologiczny, kultury ludowej, numizmatyczny, wszystkie działy wiążą się z dziejami i kulturą zachodniego pogranicza Rzeczypospolitej, - szczególnie cenna kolekcja – największy w kraju zespół portretów trumiennych oraz związanych z nimi tablic inskrypcyjnych i herbowych; cenne zbiory etnograficzne, - zespół muzealny – XIV-wieczny zamek wzniesiony na grodzisku z czasów Bolesława Chrobrego przez Kazimierza Wielkiego, park krajobrazowy.</p>	TAK
--	--	--	--	-----